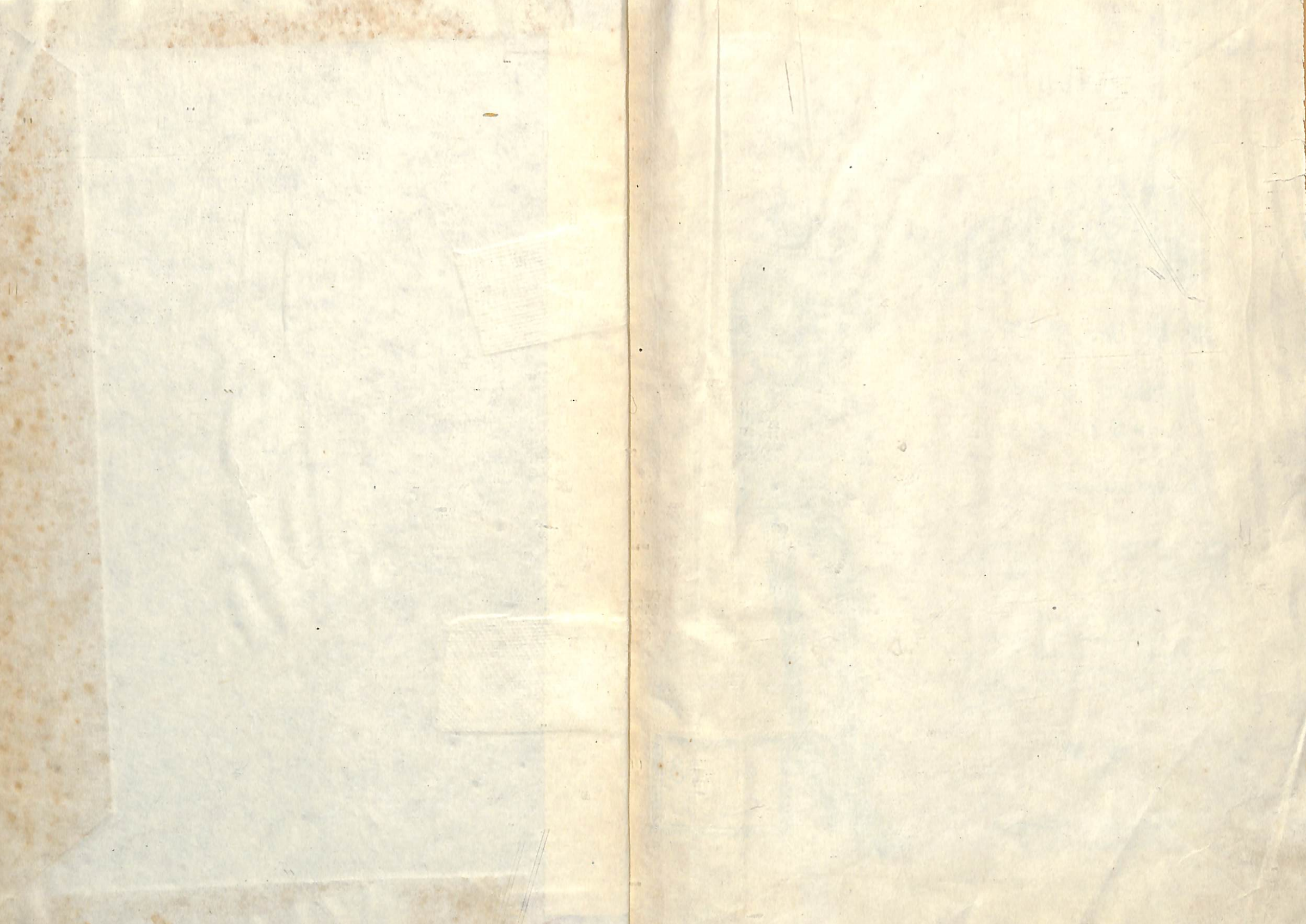

891.99

U-52

19 AUG 2000

19 NOV 2010

190

Յ. ԱՄԻՐԵՆՑ

ՀԻ ՀԻ ՀԻ, ՀԱ ՀԱ ՀԱ

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Գ. ՊՐԱԿ

«Սինէմա... Հի-Հի-Հի, Հա-Հա-Հա» ի ֆիլմերը հրաշալիօրէն կը բուժեն ամէն կարգի հիւանդութիւնները. ՏՕԲԹ. Յ. ԱՄԻՐԵՆՑ՝

ԿԱՐԵԻՈՐ ԶԵԿՈՅՑ

Պատուարժան ընթերցողներուն կը յանձնարարուի «ՍԻՆԷՄԱ»-ին պատճառած քահանայութիւն իրենց շապիկները չթըջելու համար անպատճառ մէյմէկ սպունկ կապիկ... ներքնալարիկն:

Տպագրութիւն եւ հրատարակութիւն

Մ. ՏԷՐ-ՍԱՀԱԿԵԱՆ

1921

91.99

52

3. ԱՄԻՐԵՆՑ

ՍԻՆԵՄԱ... ՀԻ ՀԻ ՀԻ, ՀԱ ՀԱ ՀԱ

ԼՐԳԻԾԱԿԱՆ ՑՕԴՈՒԱԾԱՇԱՐԲ

ժ.Գ.

12

ԱԿՆՑԻ ԴՇԽՈՒ ԽԱԹՈՒՆԻՆ ԹՈՒՌՆԻՐԸ

(ՀԻՆ, ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ)

1888ին Գուժգարուի մէջ ակթէրի խանութ մը կը բանեցնէր Ա.Կ. նալ Ապուշէի գիւղէն Տրդարգինց Մօքոս աղան որ քանդակորս տա-
րիներէ յետէ Ա.Կ.նէն բաժնուած, կինը Դշխու խաթունը դեռ նոր հարս
ձգած ու Պոլիս եկած էր, բայց զգալիաւ տարբար լախար չէր ժպտած
կարեւոր վերագաւաճալու համար ծննդավայրը:

Իրիկուն մը խանութը գոցելէ վերջ՝ վրայի ցած ու մթին սեն-
եակը առանձնացած քիչ մը պանիր հաց ուտելէ յետոյ խոր մտածման
մէջ թաղուեցաւ, յիշելով իր կինը որուն համար սիրատուէն կարօտը
կը քաշէր երկար տարիներէ ի վեր...

— Թօլաֆի բա՛ն, ըսաւ ինքնիրեն Մօքոս աղան, աս քանի հեղ
է քի մեր Դշխուն երածըս կու տեսնիմ, էնմէն տպու ալ չըլլա ակ-
նի ու ալ չիմ դիմանար հարեթիտ, աման օր մի էսէջ իշ ակ անկո
նը արէ, ես սիլա եկուք ես չանքս իս Ատրմպօլ ուղէ ուր դամ:
Խաղբած գրերը ըսաւ... հըլա աս հեղու գրածը պիւթիւն պիւթիւնէ
իս այիլ մայիլ արաւ... հըլա մէյ մի տըհա սա գիրը կարգամ տէ հե:
ուր չէ նը անով թէսէլլիւ կ'անիմ հազըր:

Կը սկսի կարգալ:

Երկու աչիցրս լեօս սերիմ աղաս,

Ալ նիշէ՛ պեր ճամբատ տի հայիմ, տըհա սիլաա թէքմիլ չի ակի-
լի. հաւն ուր հաւ է նը ջուր ուր կու խմէ նը Ասված կու հայի.

113321-17

16166-58

Անիւշիկ արեւուտ սերուն լընի, մէյրէմէթ արէ քչիւ մի, ալ սիրուտ չիմ դիմանար. քուկին խօրթիւտ ասննկ եր... արունս մասար քի գարի զարի լացընէս զէնէր. հէսրէթէտ կու մէռնիմ սերիմ աղաս.

«Հանէ ծոցեւ գլխիս կըյրած սեւ մազըս,

Դիւր քովը ու նայէ հիմակ խըրկածս,

Ան սեւ երկան երկան ըստ մազերս,

Ճերմակի ին փոխեր քաշած օճերըս...»:

Եւ Մօքոս աղան յուզուած հետեւեալ պատասխանը գրեց կնոջը

«Հաւանի գիւս Ակիւր Էպիսկոպոսայ գեղանը Սըրք Եշանին մեյն- լեն Տրգըզենց Մօքոսին կողակից Դըշխու խարխալին.

«Աս խոյ պայտուական Դըշխու խաթիւնին.

Սեր իմ Դըշխու,

«... Թարխալի սիրիւ գիրըդ առի, էթրաֆ բարեկրմութիւնդ վէ դօս դրացնօք պէքէտեր լընելիդ մալիմիս էղաւ. Տէրը տէվաթի ապօքնծ տայ ու ամուր ձեռք պահէ փութիւնիդ ալ. մեզ ալ խարխալութեան տեղերնիս իր երկար համբերութենէն համբերութիւն տայ. ու մարմ- նաւեր աչօք իրար վայլելիւ խըսմէթ անէ, ի մէջ պանդխտութեան անփորձ ու անխառն պահեսցէ անմեն: Յայտ լիցի սեր իմ Դըշխու տուր գրած գիրիս չիւրիւթին նայելով հասրէթութեանս չես գիմանար ու ատ մուշխով աղկիւօղիտին պէլիթ մին ալ գրեր ես. ատ բանքս թէքմիլ արունքս թառ ու մառ արաւ, վարեն ի վեր քրքրեցայ ու պօլկեյ մի լացի՝ չաղալի մը պէս. սեր իմ Դըշխու, «Տեմէ սէնտէն վաղ կէշմիլըմ, իւթիւրմիլըմ. կէշմէմիլըմ կէլին խանոււմ, թէճէլլիւ- մէ քիւսմիլըմ».

«Գիւրեր ցորեկ հեշ չես կլլեր մտացըս,

«Գըլօխս ուր բարձ դնիմ կուզաս երածս,

«Հէրամ արիւր կերածս ու խմածս,

«Աշխարքին չիմ փոխեր սրտօք սիրածս:»

«Աշխարս լէս սեր իմ Դըշխու, հիւսալ քիթապ արի ուր պէհէմիի հալ ես պեքք է ուր ես սիլա դամ, ես չանըմ քեզ ֆօս Մարմալօյ բերիմ, տանա ըսինս եր քի թէճէլլիւս եամէր երթար տէ քէմէրս լիցունկ ու մեշկլու կեռախրմիշ արած փառլախ մի սիլա գալի տէ գիւն ալ օրես օր տեսնելիւ. ֆախաթ ինչ անեմ քի ֆելէկը ինձի եար չէղաւ տէ մուրատըս փորըս մնաց. էկէր ուր ֆոս տեղ իմ բե- ռածիս ու կերածիս խանահաթ տի անես ու Լսալըմալիւ զօղանանե- լիւն թէրթիպը չի տի բանես նը հիշ չի կօխիս ու գաս. ըսինս թը քէմ նը հաց մին ունինք ուտելիւ, էկէր ուր քչիյ մին ալ իգօմինա-

նիս դիմանաք նը մենձ է Բիրխատաի զօրութիւնը, հէլպէթաէ գի մի ախ դառնանք: Ան քի ուր սիլա տի գամ տէ թէքմիլ կալլըւածքս աս մեկ խանիւթն է՝ ան ալ իւր անէոր ուղուրը տի դնիմ ու ետեւ սիլաիւ չիպիտիւ մարդէոց պօլս տի ծոխիմ նը արհա բարով է ուր գիւն գաս. եաղլիւ տիւտինք նը եաման կուտինք, մուխնէթի մուխթէճ չինք լընիւր: Հրմայիկըս ես խարէրըս տըուր. գիւն ալ Տիրոջը պատ- ուրանքին հրմազանտ լընելով էլլես ու գաս. Ասված պապալին օղոր- մութիւնն անչափ է:

Թարաֆըս կէսպօչենց Աստիւր աղան ձեռօքը տանընիւնց հատ խիմ մէճիտլայ խաթրեցի ճամբու խաշլըն անկս. չի մոռնամ ըսելիւ ուր տալար մի մասցու արէ ու փարթ մի խալուրմա չինելով հեռդ բեր. վեց օխոր տորպակ ալ կէտէն չինէ, քիթիկ քիթիկ կուտենք, չիւնքիմ ֆոս տեղ հալաներն ուր ցրտէ նը գօմչու մըսերը պիլէ կու սըղին. տէպպէ մին ալ խոս բօղիկ բերելիւ չի մոռնաս. տանընիւնց քոսն կապ ալ չոր կանկար բեր. չորս հինկ օխանոց խութի մին ալ չոր խայմախ բերես. Ակին փէտըլին ալ հեռու բերելու չի մոռնաս, կուլլի քի իլէրաէ սըրտալիքը(•) կուլլիս տէ պեքքը կուլլի. բլիթ, չարոց, չար թիւթ ու Հէփէդեօուս սեւ չամիչը պօլկեկ բեր, խանիւթը խալմանօղին մէջը կու լեցնինք, կու ծախինք ու փարա կու վաստը- կինք. կարմիր ու ձերմակ թափալիս ալ բեր՝ ձրմըստան գալիքա կուլլի:

Օլուր օլմազ մարդիւ հեռ ճամբայ չիլլես, նայէ ուր նամուլու քուլֆաթի հեռ պատխանա մի լընիս ու աննկ գաս քի լիսան չիյ- նինք հաջար մի: Եր ուր կըռառուսու խոկէլն ուր էլլես նը թեղ մի գարի ուր կէսպօչենց Աստիւր աղան ու քուլֆաթին հեռ բարօս դեմ տի գանք ու քեզ տի առնինք: Ալ չուշիմ հարկաւոր գրելիք, սխալ գրուս ներում անես»:

Ըարմալօյ, Խուս-Խարուն Տամդալու սօղախին էլթէր
Մասայ Բիրխատաի Տրգալընց Մօքոս

Գրեցա գիրս Թրքիսիլի պահուցը եօկուշաքիլի
պին սեփիլ խզ սեփհէն սեփիլին Մայիսին սամբօլիլին

Հետեւեալ օրը նամակը գրեց Ակը, անձկանօք ուրախելով սի- բական Դըշխու խաթիւնին Պուլիս ժամանումին: Քանի մը չաբաթ վերջ հեռադրատան ցրուիչը հեռագիր մը բերաւ Մօքոս աղային, ուրիշ կերեւէր թէ կինը կիրառնէն ճամբայ կլած էր: Մօքոս աղան փա- փաքելով որ իր կինը միջավայրին յարմար հագուտով մը ներկայա- նաթ թաղին մէջ, ձեռք մը հագուտ չինել տուած էր դերձակուհին

ինչպէս նաեւ այդ օրերու նորածնութեանը համեմատ քուննիւր մըն ալ գնած էր՝ չըջողքեալին տակէն կապելու համար :

Որոշուած օրը Մօքոս աղային ընկերացան Կէսպօջ օղլի Աստուր աղան, անոր կիներ և տաննամուկ տղան, որոնք նաւակ մը նստելով յառաջացան դէպքի շողենաւը :

Վերջապէս քսան և չորս տարի միմեանց նստաւ քաշող Մօքոս աղան ոտ խաթունը իրար սիւ ի գտնէին : Մասնաւոր կարգադրութեամբ մը իրենք մնացին նաւակին մէջ և շողենաւին սանդուխէն վեր հանեցին միայն Աստուրի տղեկը՝ Դշխու խաթունին համար գնուած հագուստը տանելու համար, որպէս զի հագուելէ յետոյ ներկայանար Մօքոս աղային : Կէս ժամ յետոյ շողենաւին կամրջակին վրայ երեւցաւ եւրոպական տարադով կին մը, այդ կինը Մօքոս աղային կողակիցն էր՝ Դշխու խաթունը, և սակայն հակառակ անոր երկար ատեն անամուսին ըլլալուն, կարգէ դուրս տեսարանով մը ի յայտ կուգար :

Ի՞նչ կ'ուզէր որ տեսնայ Մօքոս աղան, կնոջը յառաջամասը շէնք շնորհք բլրացած...

— Ի՞նչ խալթ կ'անէ... շան տղայ կնիկ, Այնեն հետեյա կու բերես, պոռաց նաւակէն :

Հաղիւ կարելի եղաւ Մօքոս աղան համոզել թէ Դշխու խաթունը քուննիւր... առջեւէն կապեր է :

ԺԴ.

ՆՈՐ ՀՐԱՇՔ Ի ԳՈՒՄ-ԳԱՐՈՒ

ՄԱՆՈՒԿ ԱՂԱՅԻՆ... ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

(ՏՐԱՄ-ԳՕՄԷՏԻ)

Գուժ-Գարուի մէջ ընտկելու պատիւը ունէր սափրիչ Մանուկ աղան, որ բոլոր սափրիչներուն պէս մարդոց երեսը քերթելով սպրեւում սովորութիւնը ունէր :

Բարեկամող օր մը մեր Մանուկ աղան իր մէկ թափուր գետինը կը ծախէ 120 ոսկիի. հետեւեալ առաւօտուն երբ գրամները հանդէպուցած էր գրպանին խորը ու կը պատրաստուէր խանութ երթալու, սափրիչին արժանընտիր կեանք կը յիշեցնէ թէ նպարավաճառին քսան ոսկիի գուժար մը կը պարտին. և կը խնդրէ որ քսան ոսկին տունը ձգէ՝ վճարելու համար այդ պարտքը : Մանուկ աղան որ այդքան չուսով բաժնուիլ չէր ուզեր ոսկիներէն՝ կ'առնէ կը քալէ : Քանի մը ժամ վերջ երբ Մանուկ աղան խանութը նստած՝ յաճախորդի կը սպասէր, յանկարծ ստամոքսի խանգարում մը կ'առնէր և կը փախէ : Դրացիները թաղապետութեան լուր կուտան որ անմիջապէս կը փութայ բժիշկով մը և Մանուկ աղան քօլէրայէ լոնտամ է ըսելով կառք Ջը կը գրուի և Կիւլխանէի հիւանդանոցը կը փոխադրուի : Իրիկունս սափրիչին կինը և տղան լսածական երկար սպասելէ յետոյ խանութին կողմը կ'երթան փնտռելու համար դայն. դրացիները իրողութիւնը կը պատմեն ցուցնելով խանութին կնքուած ըլլալը և գետինը ցանաւած կիրք : Հետեւեալ օրը կինը և տղան կը գիմեն հիւանդանոց անոր որպիսութիւնը հասկնալու նպատակաւ. այս անգամ հիւանդանոցի պաշտօնէութիւնը կը յայտնէ թէ Մանուկ աղան մեռած է նոյն օրը և հետեւաբար իրենք կրնան Պաղքըր երթալ՝ հին տեսնելու համար դայն : Մայր ու տղայ յանկարծակիի եկած արտում տխուր կ'երթան տուն և կինը սեւեր հագած ու տղան ալ սեւ փողկապ մը կապելով՝ տաներէց քահանային հետ Պաղքըր կ'երթան իրենց սիրելիին գոնէ մարմինը տեսնելու համար... Պաղքըրի գիւթագործներէն մէկը կը յայտարարէ թէ քիչ առաջ Մանուկ անունով Գուժ-Գարուցի նշնկեցեալ մը թաղած է ու տեղը ցոյց կուտայ, քահանան հոգոց մը կ'արտասանէ և մայր ու որդի կը վերադառնան տուն՝ ողբալու համար իրենց այս կորուստը :

Երկու օր՝ անցնելէ յետոյ սղերոսողի մը կը գրեն պատկանեալ տեղը և կը պահանջեն հանդուցեալ Մանուկի հազուստները և զրպանը ունեցած հարիւր քսան ոսկին :

Աղերսագիրը կը դրկուի քաղաքապետութենէն հիւանդանոցի Տնօրէնութեան՝ ի գործադրութիւն :

Տնօրէնութենէն կը չայտարարեն Մանուկի կնոջ թէ՛ իրկիւնը թէ՛ հազուստները և թէ զրպանին գրածը իրենց պիտի զրկուին :

Իրկիւնան ուշ ստեն երբ մայր ու տղայ կ'սղրային իրենց անդամալի կորուստը, յանկարծ ինչ կը տեսնեն... իրենց սիրեցեալ Մանուկ աղան յարուցեալն ի մեռելոց՝ կը անկուի գէմերին՝ սղջ ատողջ և ժպիտ ի շուրթն, պարխակուած իր հազուստներուն մէջ ու բնականաբար զրամներն ալ զրպանին խորը...

Թխւրիմացութիւն...

Սափրիչ Մանուկի կինը լացած էր իրական Մանուկի մը վրայ, բայց մեռնողը իր Մանուկը չէր, այլ Գում-Գարուէն նոյն հիւանդանոցը քարմանուող ուրիշ Մանուկ մը...

ԺԵ.

ԱՎՆՅԻՆ ՈՒ ԿԵՍԱՐԱՑԻՆ

ԱՎՆՅԻՆ ԿՐ ԼՈՒԱՅ... ԿԵՍԱՐԱՑԻՆ ԳԼՈՒԹԻ

(ԲԱՂՆԻՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ)

Մէրճան իմամ-Ալի խանի մէջ կը բնակէին երեմին գաւառացի Հայ աղբարիները: Անցեալ հին լարի օրերուն անոնք իրենց ճաշը բնիկէ յետոյ կը համախմբուէին խանին սրճարանը, օրուան խոնջէնքնին առնելու և մէկզմէկու հետ կատակելով մոռնալու համար իրենց խաղալի ծանր վիշտը:

Ս. Ծննդեան իմթումի իրկիւնն է, սրճարանը հեռոջհեռէ կը լցուին խանին և մերձակայ բնակիչներու հայրողներով: Հոն են

Ակնցի Խաչօ աղբարը, Արարկիրցի Սեդրակ աղան, Տիւրիկցի Մինաս էմին և Կեսարացի Ղարապետ աղան: Խաչօ աղբարն այդ իրկիւնը ամուր էր և ոչ մէկուն ըրած կատակներուն կը պատասխանէր. ան կեսնքին մէջ առաջին անգամ ըլլալով ասանկ տօնական օրեր խանին փօշիկէ կ'անցնէր. կը չիէր հարսաին եփած լլվիմով քրիւ սպուռն ու պօռնիկ յօրիալը՝ որոնք իրեն ալ քաշել կուտային, կը մտածէր թէ հետեւեալ օրը որ Ծննդեան տօն էր իր ինչպէս նաեւ ազգականներու փառքիները տօնական հազուստներով պիտի գային ձեռքը պաղնկու ու խնքն ալ անոնց իւրաքանչիւրին մէյմէկ դուրուշնոց պարզեւ պիտի տար ու վայելէր այդ անմեղներուն քաղցր ժպիտները. ազգականներու և բարեկամներու այցելութիւններ պիտի տար ու պիտի ընդունէր անոնց փախադարձ այցելութիւնները, մինչդեռ հիմա տարբեր հանգամանքի ու միջավայրի մէջ կը գտնուէր... տա՛ղ հեռու էր սիրական հայրենիքը: Հայրենաբաղձ Խաչօ աղբար այս ամուր մտածումներուն մէջ էր երբ Տիւրիկցի Մինաս էմին իբր փորձառու մարդ ուղեց զուարթացնել զայն:

— Մէ՛րդ, ինչէ՞ր էտպես մտնտա ի, տէ՛վէներդ չէ՛օլէն զէրկին տէրին. Ի՛նչ կ'ըլլես ի, իշտէ կ'ըսիմ կու, հե՛օգինիս ուէ՛ղջ է էնկիցրս աղէկը չի կայ. ձէ՛ց փիւթինդ ալ էս օր բէգնիք տէ՛վէթ կ'էնի՛, կուզէ՞ք ի:

Խաչօ և ընկերները ընդունեցին բաղնիքի այս հրաւերը:

Երբ ամէնքը մէկ լաղնիքէն ներս մտան, սպասաւորները դիմաւորելով,

— Պուշուրուն աղալա՛ր, պուշուրուն. նալրն վէրին չօճուքալը, կը պոտայ բաղնիքանը, ու կը ժողվուեն բոլորին ալ կօշիկները. Խաչօ աղբար որ Պուրոյ մէջ առաջին անգամ ըլլալով բաղնիք կը մտնէր՝ կարծելով թէ իբր պատանդ կը գրաւեն իրենց կօշիկները, զայրանալով,

— Ուլա՛ն, նէ՛ ետփիւսըն, պիդ փարայի վէրմէղտէն խաշմաղուիս, սէն պիդիւ քիմիւ զանն եթաիւն, պիդ տէ հալըմըդա կօրա պիդիւ աղաիւք:

Մարդը առանց պատասխանելու մէյմէկ թիւ կուտայ իւրաքանչիւրին. Խաչօ աղբար ալ աւելի կը զարմանայ ու բան մը չհասկնալով կը դառնայ իր ընկերներուն և խօսքը Մինաս էմինին ուղղելով,

— Աղա՛, ան հէրիքը մեր փօսթալները վար գրաւ նը սանքի մէրամը ի՛նչ ալլիլ. չան տղան զէնէր գիտէ թէ տի փախչեյանք ու համամէկին փարսն չի տված քօշան տօլըրեյանք. հրա ես առ տված ֆիթիներեն բան մի չի հասկցայ. դիտես թէ աս հէրիքները տիւպատա մի տի դառցնեն մեղի:

կաշօին ընկերները կը համոզեն զինքը թէ կօշիկները չփոխուելու համար է որ թիւ կուտան և թէ տարբեր նկատումներ չունին:

Մեր դաւառացիները կը մտնեն սենեակէ մը ներս, հոն ալ ուրիշ մարդուկ մը դէմքերն են ելլելով կը պահանջէ վրանին ունեցած գրասենին ու ժամացոյցները: Խաչօ աղբար քիչ մը կը մտածէ թէեւ, բայց երբ կը տեսնէ թէ ամէնքն ալ կը յանձնեն քսակնին ու ժամացոյցնին, ինքն ալ կը համակերպի ու հանուելով կը մտնեն լոգարան, իրենց հետ տանելով օճառի կտորներն ու ֆեսները: Հոն իւրաքանչիւրը իր քաղաքին խաղերէն փախն ի փոխ կանչելէ յետոյ կարգը կուգայ լուսացուելուն: Զուգադիպութեամբ մը անշուշտ Ակնցին ու Կեսարացին մէկգմէկու դուռնի պիտի լուային. նախ Կեսարացի Դարապիթ աղան իր խաչօր ձեռքերը կ'անցնէ կենդանիներ քիւնար ընելու յատուկ մագէ ֆեսի մը մէջ, ու կը սկսի անխնայ գերծել խեղճ Ակնցիին ուսուցիչներն և կոնակը. այդ պահուն միւսներն ալ տարբեր գոռոններու տոջու մէկգմէկ կը լուային: Խաչօ աղբարն աչիւս չկրնալով դիմանալ մագէ ֆեսին պատճառած կտկիծին, Դայսէրցիին թեւէն կը բռնէ և ձեռքի ֆեսին քննելով.

— Նէ՛ հախիւտըն, օ՛ տէկիւլ ըմա սէն նէ՛ հախիւտըն:

— Հիչ Խաչօ, պէն նէ՛ դօրիօմ քի, իշթէ չաւ քէսէ ըլան սէնին սինինի դաչնաբրիօմ...

— Սէն պէնի Խէյսէրի էշշէկի՞ մի սանտուն, հերիֆ, ըսելով կը յափշտակէ ֆեսն և կը սկսի նոյնքան կտտալութեամբ գրասենի յատուկ այդ ֆեսով չիւել Կեսարացիին կոնակը ու անքան սաւառիկ կը քսէ որ այս վերջինը չկրնալով ալիւս ցալին դիմանալ կը սկսի պօռալ և օգնութիւն խնդրել ընկերներէն:

Երբ Խաչօ կը հարցնեն թէ ի՞նչ ըրաւ Կեսարացիին որ այդպէս կը պոռայ եզան մը պէս.

— Հիչ նէ՛ օլաճախ քի... Եկինիւ Դայսէրցիներն պաշներ երիտասարդան սօսդա խթիւ սըրթընը տէ էշշէք քէսասի իլէ խաչթաթըրիէլէրիմ, վախթը դէմանի իլէ Սողոմոն խմաստիւն տէմիշ տիւր քի «Խաչօ խաղ ել իշիւն, տէրին խաղ սէնին իշիւն»:

Ահա այսպէս Ակնցին Կեսարացիին... գլուխը լուացած էր: Այդ օրէն առկին Կեսարացին ուխտած է անդամ մըն ալ Ակնցիին խաղ խաղալ, որպէս զի իր խաղցած խաղը իր գլխուն չի պայթի:

ԵՐԿՈՒ ԱԿՆՑԻՆԵՐՈՒ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԹՐԲՈՒՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՍԻ ՄԱՍԻՆ

Վերջացող տարւան վերջին քառորդին առաջին ամսոյն սկիզբները կիրակի առաւ. մը աշնանային դաղջ օդով հսկայ կրիամի սրբն թաց վաղըով կը սուրար կամուրջէն դէպի Վասիօրի առիւտկան եզերքները՝ Շիրքէթի թիւ... չողկնաւը, իր մէջ տնկնալով բաւական ստուար բաղմութիւն մը՝ ալյազան և ալյաղեղ օսմանցիներու, որոնց մեծագոյն մասը անմուռնջ և անխօսուել թերթ կը կարդար, չէ թէ ժամանակը սպաննելու այլ օրուան կացութենէն՝ պատերազմի իրադարձութենէն թաքմ լուրեր քաղելու նպատակաւ:

Շողկնաւին երկրորդ կարգի ուղեւորներու շարքին մէջ կային նաեւ երկու Ակնցիներ՝ Միհրնց Մանիւկ աղան և Սնիրակնց Սիրական աղան. ասոնցմէ Մանիւկ աղան իր ձեռքի թերթին վերջին ժամու լուրերուն վրայ ակնարկ մը պտտուենկէ յետոյ թերթը ծալելով,

— Իֆէրիմ, իշթէ ասենկ պէքքէ լընի ուր քիֆի դայ:

— Գիտես թը անիւշ բան մի կայ, հըլա՞...

— Սիրական աղա, ի՛չ կ'ըսես սա խօրթայ չէ, մէյ մի տառը տրպա հարուր ըսէ.

— Տառը տրպա հարուրըտ կ'անէ հազար.

— Վեց տրպա ալ հարուր, ըսէ մէյ մի.

— Վեց հարուր, էղաւ հազար վեց հարուր.

— Շօխկամի պէս կըլլեր ին աղա, սա լաֆ չէ.

— Ի՛նչը, Մանիւկ աղա:

— Անտրնտեցո՞ր մարդ, Դալիան կըլլեր ին օսմանցուն էսկէրներն ու Արսըրները մէկ էղեր ին, փեր Եշխրնա թիւր մին ին խաղցուցեր քի լընի ալ նր ասխտար կուլի, Պինիազի կ'ըսին ի՛չ կ'ըսին, իշտէ անտեղուկը Դալիաններին մարը լացուցեր ին. կրան ուր մէյ մի տընա օսմանցուն վրայ տի գան. իշթէ քէօթէկը ասենկ կ'ուսին. չան աղաք, սեպէ թը իրենց պօշիւն վրայ կ'ոխող կար, շխտակը սա ձինիլիզ հերթներուն պէքք էր:

— Զըսես ուր կերած չամսանիւն կրակ ցաքքեր է:

— Տընա մուխն ու բէցը ետեւ տ'ելէ, դիւն ինչէ՞ խապար ես:

— Ասված լայրեր տայ՝ հին Սատուրգամին, ինչպէս փաշա եր իշ զընկուս էր. պարսիկ էինք չի տի կրար փայլեթիքան դառցըններ նր խաթիֆրան տար վախճին ուր հասցար մի պէլքի պաշխասին քարծր մի կու գնեք, հալ պու քի եանդուներ պաճտան սարմիշ անեղէն եքքը աս իմ ուսուիք պաւլըրս չէ բաւ ու անդէն վար իջաւ. աս քէրթէին իսէ Դալիանը դաթը փաթ քիւթը պաշխասի եր. թէհա՛, մասպահաթը ուշտուրկէն եքքը պաճտաները գոցէ, քանի՛ փարա կ'առնես... :

— Ակինը դէմքին վախճը ֆօն ինչպէս անիւնով խայմախամ մի կար, խալիպա Էլզիկինի տիւնն ա'իլլեր. աս հէրիֆին կռտած երեսնն եր ուր անխտար ան քէսիւմ Ակնցուն արունը մտան. չէ իսէ հրմայեւ, կրա Ակինը ան վերի մէյլէին պաւլըրը չըլալիս կըլքիճները օրթան ա'իլլէյին, արդաք վաղեցէք բսեղնիւս պէս նէֆէսնին թարապուլուս ա'առնէյին ու Դալիանին օրտիւն ֆէթ ա'անէյին, չիլ հապուուսի պէս թառ ու մառ անկով ասին օտուէն ետ տի դառցընէյին՝ աս դող ու բէզ չընուիքը :

— Այն տեսա՛ք մի գիւն անիկ, ան ձուկ ուտողը՝ ան սարու Մօսկօֆ օլաճախը, Համիտը քչկըցցուց վրանիս ու մեզ փնթուկի տրվաւ, հայէ՛ք հազար, մեղքը չէր քի հինկ վեր բէս օսմանցի Հայերը թրին բերանը ալաւ ուր քօր եօլին գնացին Էսմէնքը, մէկէր քիչ մը քիչ դէմ տի գնեյանք հրմայեկրս մեր վրայ եկող ախշմըններին? :

— Իս հայէ ուր ըսիմ, Մօսկօֆն ալ դաթը աղ դաւը տվաւ նը իր չըխարին համար եր. ի՜նչ գիտես թը օր մին ալ ան Սոջը իր թաթերը Դալիանին պես չի տի երկնցնէ մեր մէյլէքթիւն վրայ. օտար տէրութիւնները մեզի պես քունն ու գլօխը մարդոց պես չին երթկըտար փխնը փխը. քառսուն տարի ետըվեն գալիքը կու մամտան հասցար մի, ու անոր կօրա թէրթիպ կ'անին, ան փիւթիւն խուռուլմիշ տուգալի է :

— Կէլէճէկի վար իսէ կէօրէճէկի տէ վար. կըրա՛յ ուր մէյտան ա'իլլէ. Հայն ու Բուրթը հուժ հուժ կուտին, մէկ հայը քառսուն խաղախի պէտէլ է. ճարօնին ալ վառթ վուռթ արաւ ըմա ետեւ տակը արաւ, գիտե՛ս ետ :

— Բարով կ'ըսես ըմա, ճարօնը միարանութիւն ունէր, մենք իսէ աս մալէն հիշ չինինք, Յատըժուն օրը իրարու միս կ'ուտինք, իրարու չինած կ'աւերինք, երկու փարանոց տիւն մի, քէօթիւ ֆոզ մի կալլոցին աշքերնիս կու տնկինք, վայ ծուռ նստար չիտաակ նստար կ'ըսինք, իրարու խաֆա կու ծակինք, հիշ հիտապ չինք աներ թը երթօրացին փուսան նստեր մեզ սէյիլ կ'անէ, ու ետեւ ալ դիւք աս տօլապին պէկերը չէք բսկով գըլընիւս տի դարնէ. իշտէ Դալիանին

քանած մահանան օրթան է. մարդը կ'ըսէ թը դիւք աս երկիրը չեք կրար շենցըներ, ընծի արվեր ուր ես էնէջացընեմ, մեղքը չէ՞ քի չիւն իւ կառիւի կեր անինք նազնիմ մէյլէքթիւնիս, մենք Օսմանցիքս ուտինք նը աշվինիս կու քօրնայ. կու տնանէս մուհապէթիկուսեան ու իրարու խօրթալ չի հասկընալիւն տակեն ի՜նչ չափան օղլիներ կ'իլլին, տէ եկու երկու քար մի տունը տէ գլօխը ծեծեր :

— Սէնքի աս Դալիանին մէրամը ի՛նչ է կ'ըսես, ի՛նչ տվեր ու չի կրար առներ :

— Վախճին մեծունաքը բսեր ին թը «Քէօփէկիսիւզ քեօյ պալմիշ տէկէնէկսիւզ կէզէք» նը ան թէրթիպն է, տէր տիբալիան մի. կռնակ մի չի կալլելիս է, անինք ֆառուսթ կօխսուլի շան տղաք ին. երվօրաին տէրութիւնները տեսան թը մենք խըռեն ու կիւռեն գլօխ տաւած չիւնինք, տիւմէնը դառցուցին «Եւ Սուրը կարապետ» ըսաւ Դալիանն ու թօփերը դառցուց :

— Մախաթ քեզի բան մի բսիմ, օսմանցին աս հէրիֆները շատ ետտիւրմիշ տի անէ, Թուսուգի Արալին Էսկէրները օրը չէօրս խուռմայով օրն իրիկուն կ'անին Էդեր, եազմա՛ է քի Դալիանը անխտար Էսկիլ տի կշտայնէ. վո՛ւր ինք. իշա թող ներսի չէօլերը մննէ, տի տեսնես Արալները օղաւըմիշ չի ա'անին. ընծի անեղէ կուգայ թը շատ վախճի տի քէ աս ճէնկը, հնչուկ ուր ալ Դալիանը չարուսի մի փարա չի կալլէ տէ «Աման վաղ օնցայ, ես արի դիւք մ'անէք» ըսէ :

— Ինկըզ սիրիմ, իշ խօլայ կու ջարդես, իրաւ դիւն հին պէս պէսին թրաշ կալլիս Էդեր, մտիկ արէ ուր ըսիմ, երվօրացին հնչուկ ուր ծառին վրան քառսուն ինկող ուր չի տեսնէ նը քար մի չի նետեր, աս բարով գիտցիր. դիւն քեզ հայէ՞ ուր աթուժ մ. պարութ ունիս նը հրման չի նետես ու ետեւ բացը մնաս, անոր ումուրը չէ. հէրիֆը անխտար բալլիքաներ ունի, աշխըքին չէօրս ճօթը մալ կու ժմնցնէ, դիւն ի՛նչ ունիս ճիւղերս, ինչի՛ւզ կիւվէնմիշ կալլիս, չէ՛ պապում չէ, աս ճենկը երկան չի քչեր, կարճ երկան բանի մի տի Կապին, մարդը եքքը եքքը եէրէշմիշ ա'իլլի թէրթիպով մի հրմայ իմին վտիս պաշխա է, խօս մի կայ կ'ըմին «Արենք նըչար եէր օլուր, ինէկ կէչէր կօլ օլուր» : ետեւ ան մէկալ գօթուցները տի բսին թը աշէր տվիր մենք ալ կ'ուզինք, չիւնքիմ մէյ մի չօրալին կըտիւմը քալիլ չի պաշայէ :

— Ինծի մնայ նը հեշ մէկուն ալ առչուն մի տեղ չեմ ի տար. ճիւղերս առէք կ'ըսիմ, իշա աշխա՛րք է, ասխտար տարուան մէյլէքթիւն հիշ խօլայ խօլայ կու արուէ :

— Մէկէնք եւս կուտամ՝մ. ֆախաթ բանն անհնկ չէ. մենք հասկնով
զալ կու բերինք վրանիս. առ բանած թէրթիսին թէրթիս չէ կ'ըսին
նր իշտէ անհնկ հասկցիր. իքն պիր չի կայ. վաղը մէկըլուինք տ'կը-
լին թը «գիւք ֆոդ ունիք» վայել չունիք, բերան ունիք, ուտել չու-
նիք, մարդ ունիք՝ գործ տեսնել չունիք, ու մատէմ քի ուր տեսնի է
նը գիւք դան գնացէ՛ք մեզի կու վայել ատ ֆոդը. ձեր ձեռքէն չի գալ
ըմա տեսեք բնաս՝ մարդիւ սլրա տ'ծնցընենք մենք. մեր ձեռքովը մեր
խույտն կու փորինք. չին ըսէ՞մին (րեմիս) վոխովը Հայր անխտար
ձանը մեծցուց, պոռայ կ'ծնէց նը ի՞նչ էր սեր ու սէպապր, Հայր
կ'ըսէր թը մեզք է առ մէմէքէթին, եկէք մ'անէք մ'իլլիք բարենո-
րոգում մի արէք ուր երկիրը հոնջանայ, չէ թը «եկլլօ իթմիլ խա-
թիմիլ կնաչօ իթմիլ խաթ իթմիլ»... Մենք գանձ կ'սեղանք անիւնք
տանձ կու հասկնային, մենք խաղ կ'ըսէյանք անիւնք լաղ կու հա-
կընային, հնչուկ քի ալ երվորացին փայ բաժինին խարերը տվաւ.
աման զաման տեր ի քէն ատոր հոնջըր ամանիւ. հրմար կէնձ թիւր-
քին զոմիթէն Հայր զոմիթէնընեն հետ առչ պոռուսին չալեցին ու առօր
փառօք հիւրիւթը ներս բերին. վախա մեր խորթին էկան ըմա,
ատիւնք ալ իրենց պոյան ներկիւնին նայեցան... ձան ու կէծիւլային
սարըլմիլ լընողը ս'վ է քի. կինէ էսկի թաա էսկի համամ. մէկ Հա-
միւթն տեղը հաղարներով թէօրէմիլ էդան. չին ըսեր թէ հին ուտ-
լին սէպապովը վրայ ալմանք նամուսին ալ, օսմանցիւթեան անիւն-
նիս ալ, մարդիկին ալ, էկէր քի ուր ամանք տրնա առ բանրս տէ-
վամ անին նը չապիքնին ու վարաիքնին տալէն եքքը նտամ տեղեր-
նին ալ վրայ տի տան:

— Ֆախաթ ըսեր իմ կինէ կ'ըսին՝, սա ձեծը Գալիանին սուղի տի-
նտի:

— Ես ալ կ'ըսին թը դիւն քիզ նայէ ուր առ ձեծին սէպապովը
վարտիք չի ծախս հասցար մի. Լանդուեր իմ տիւնա վառելէն ու
մախրին վրայ նստեցընելէն եքքը, իմ տիւնմընիս տիւնն ալ վառեր է
էղեր, առ ալ ես ճիվերրս չեմ սեպեր, բնձի լընելէն եքքը...

Երկու Ակնցիները այսպէս կը շարունակէին իրենց քաղաքական-
ճիւղիւնը երբ չոգեաւը կեցաւ Պէյքօղի առջեւ և պաշտօնիս մը
պոռայ:

— Պէյքօղ... Պէյքօղա չրդա՛ն:

— Սիրական աղա. — Աղա՛, Խուզուլունձու իմ կէլտը՛ն մի:

— Կէրէ՛, Կէրէ՛:

— Մանուկ աղա. — Զաթը վիրա ետ գրնալիս վրայ ենք, էնէջ
գնացած չունենք քի:

Մեր երկու քաղաքականճի Ակնցիները պատերազմի վիճարանու-
թիւններով գրադած՝ փախանակ Գուզկուլունձուք ելլելու մինչեւ Պէյքօղ
գացած էին, ուրկէ Գուզկուլունձուք իջնելու համար մէյմէկ տոմսակ
եւս առնելով՝ կը նստին ուրիշ շոգենաւ մը ու տոմսակի համար քա-
ռապատիկ ծախքով կը համին Գուզկուլունձուք:

Մանուկ աղա (բնկերովը գամնալով). — Ես քեզի բան մի բսիմ,
էկէր էնմէն մարդ մեզի պէս մէյմէկ չէյրէկ մէճիտիյա առ լէլլէթ ծե-
ծին ուղուրը խօթիկ անէ նը, հարուր իցցուն միլիոն խուսուշ մինակ
էհալին խալիս տի անէ:

Սիրական աղա. — Զէյրէկը՛ ճըղ արաւ նը հըլա տիօնճրա մաաւ
թը Թրապալուսի խաղվան իշթէ ասնիկ մեր չէյրէքներուն գլօք
փաթլամիլ ա'իլլի:

1912 Կիկօի Տարեցոյց, էջ 183-189

ԺԷ.

ՄԻԹԻՆԿ ՍՐՃԱՐԱԱԻ ՄԷՋ ԹՐԳՕ-ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԱՍԻՆ ԻՆՉ ԿԸ ԽՅՄԻՆ ԱԿՆՅԻՆ ԵՒ ԿԵՍԱՐԱՅԻՆ

Կիրակի առաւ մը Գուզկուլուն Պատրիարքարանի փողոցը սրճա-
րանի մը մէջ հաւաքուած է գաւառացի Հայերու հոծ բաղմունքին
մը, ասոնցմէ ոմանք նարկիլէ կը քաշեն իսկ մեծ մասը ռիկաօփ
թանձը ծուխով մը մթնոլորտը կը լեցնէ: Կը խօսակցին թրքօ-խա-
լական պատերազմի իրադարձութիւններուն և Տարաանէի ամբակոծ-
ման մասին ու կը վիճաբանին, խրաքանչիւրը իր հասկցած կերպով
կ'ուղէ լուծել... խնդիրը:

Ներկաներէն Կեսարացի Բարսեղ աղան ընկերովը խօսքը կտրե-
լով.

— Սինինէ գալընարդըմ՝ սէնի. լաֆ տույման քի, իշթէ չա-
թաթիմ մասա տույման տա սէն տույման. պէն տիլոմ քի պու Թալ-
կան օլաճախ հայտաւարըր Գարապոյա գաղանրնա օփուալ Հապէշ-
էրէ կօնտէրէք էյէր քի պուբայա այախ պատարդարսա:

Ակնցի Փիլիպ աղա.— Կայնքէ Խէյսէրլիւ, ուլա՛ն Խէյսէրլիւն էշ-
չէկ մի պօլիքսն... օճախն պաթմայա, պու տէ խօրըթա տիւր քի
խախըսն. պու տէ կիւյէմ հօճ ալմախ տիւր. քէօքէկըն հուզի, հա
ախ օլմիշ հա խարա, պուհառն նէ՞ չըխի. պաշգա պի չէյ հափախ
քի պաշխա տէօլլէթլէրէ հօրինէկ օլա տէ մէմլէքէթըմըզա ալախ պաու-
մայա

Կեսարացի Բարսեղ.— Այն նէ՞ դօրիօն, չախմախ մը չախիօն, խու-
թիւնի՞ մը հախիհօն, սէն նէ՞ տիօն. դադէթա օխուճա՛ն մը, տուչ-
մա՛ն մը, Չանախ Ղալէտէ թօփլար հօթիհօր, Թալեան տօնանմալարը
աթէշ կիւլի կիւլիէ հադորրիհօր. Օսմանլը նէ՞ հաբախ քի, քիմի՞ն
թափուղընա քըշ տիախ. պէն տիհօմ քի էլիմիդէ կէշէն պիւթիւն
Թալեանլարը խարապօյա, խաղանընա սօխուպ չըխարախտան սօղա
պուռուշլարընա պիւրէր հալխա թախուպ քիօլէ կիւլի հէյէլէրէ սա-
թախ չօխ փարա ալուրուք, վէ չօխ սա փարա խաղանուրը:

Տիւրիկցի Զարդար.— Ուէ՞վ կուտայ քի Թալեանին էսկէրները
կայսէրըն ձեռքը, քի պօլ պօլ ծաղիկ կը մէրդ թի կ'ըսես ի:

Արարկեցի Միհաս.— Պայախտան կ'ըսին կուքի խէյսէրլիւն քեար
ուշադի է, սանքիմ գէշ խելք մի չէ ըմմա ընծի հօր միայ նէ հա
կ'ըսես ը քի որ տտեն ը հօր օսմանցուն աօկէրները Թալեանին հէ-
սիւր բրնին ը նը մըդի բերին ը քի սա հայլագներին քիթը խորըզմա
անցընինք տէ առջ տիչի խաղցնինք նը տըհա լաւ կ'ըլլի. գէշ կ'ըլլի
ըսա:

Ակնցի Փիլիպ.— Մօզիւ Մինաս, սա խտար ալ էճէլէ մ'անիւր.
սա բարով դիննա ուր երվօրացին իր քինիթ խորըզման չօնցընէր,
անճախ օսմանցին մեյհմուն տեյհի կու խաղցնէ...

Կեսարացի Ղարապետ աղա.— Ղօթի դօփօղլու դօփէկ էյէր գէլէճէկ
օլուր իսէ Լսթամպօլա, պախ նէ՞ հափամ պէն. հէման կօնիւլի
հաղաճամ պէն. պիդիմ մախսէնտէքի պաթթրմա տէնկլէրի սիսիւ
հափաճամ, իլէրիւ կէլէն Թալեանին կեօհսիւնէ մարթինի տայատա-
ճամ:

Ակնցի Օվրնիս աղա.— Տայան Ղարապիթ աղա...

Թեփրսաղի Կայկայ Գեորգ.— Մէ՛, տղաք, հա կ'ըսիմ քի ճի-
վաններնիս սըլը մը հագնինք, բոեվօլը մէջքերնիս հագըր Սարայ
պուռնուն պէքլէյնք, Թալեանին էսկէրները ճիւղերնիս խարան դըն
մի, ծէ՛ տղաք դանակին ճօթը երվըղուցէք կ'ըսիմ հա, հէման մէհա-
սէրէն կ'առնինք, չիտակ կը ժողուինք սա վէթան տիւշմանիները
ու կարմունճին սրա տիրէկներուն վրայ Խէյսէրլի սուճուլուի պէս կը
կախինք որ սալանմիշ ըլլան...

Ակնցի Կոզմուս աղա.— Մեր Թէքիրաղցին պօլ պօլ կու ջարդէ
ըմա չի չիտէ թը երվօրացին փօլիթիւրախ խելք չի հանիւր, տօխան
հէտի Թարրխուն օսմանցին ու եռնանին մուհարէպէին վաթիթը հէր
իլխտար օսմանցին ֆէթ արաւ իսէ կինէ կինէ երվօրացին հա տալ
տուաւ առած ֆողերն ու Կիրիան ալ տիշ քիլասի տվաւ եռնանին,
գիտցած լընիք ուր կինէ Օսմանցուն գըլօխը կ'անցընին պօյընաու-
ռախը...

Վերջապէս կ'որոշուի բոլոր օսմանցի տարրերու համերաշխ գոր-
ծակցութեամբ ցամաք ստը գնող Խալալացիները Սարայ-Պուրնուէն
ծովը թափել... Եթէ ողջ մնան:

«Զուռնա», Կ. Պոլիս 12 Ապրիլ 1912

Վ Ե Ր Զ

ՓՆՏՈՒԵՑԷՔ ՑՐՈՒԻԶՆԵՐԷՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵՆՍԻ

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԱՌՋԵԻ

ԿԱՄ ԲԵՐԱՅԻ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՊՐԱԿ ԵՌ ՊՐԱԿ

Ա. ՊՐԱԿԸ 5 ՂՐՈՒՇ

გრი 1p

გრი 5 10.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0322628

19.154